

ПРОГНОСТИЧНІ КРИТЕРІЇ ГОСТРОЇ-НА-ХРОНІЧНІЙ ПЕЧІНКОВОЇ НЕДОСТАТНОСТІ В ХІРУРГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ЛІКУВАННЯ ЦИРОЗУ ПЕЧІНКИ

Петюнін Олексій Геннадійович,

к.мед.н., доцент

Харківський національний медичний університет,
Харківський інститут медицини та біомедичних наук

apetyunin72@ukr.net

Сипливий Василь Олексійович

д.мед.н., професор

Харківський національний медичний університет,

splyviy@ukr.net

Вступ. Гостра-на-хронічній печінкова недостатність (ГХПН) (Acute-on-chronic liver failure, ACLF) представляє собою патологічний стан, коли два уражуючі фактори, один з яких є хронічним, а інший гострим, діють на печінку [1-4] та викликають гостре погіршення вже існуючого її хронічного захворювання, звичайно, завдяки стрімкій події, що проявляється жовтяницею та коагулопатією, ускладнюється протягом 4 тижнів асцитом та/або печінковою енцефалопатією у хворих з діагностованим або недіагностованим хронічним захворюванням печінки [3], супроводжується високою смертністю протягом 28 днів [5]. До групи хронічних захворювань печінки з можливим розвитком ГХПН включено цироз печінки (ЦП), а група “гострих подій” неінфекційної природи, що ведуть до розвитку цього ускладнення, включає великі оперативні втручання [3]. Від 24% до 40% шпиталізованих хворих на ЦП демонструють ГХПН, летальність у них у 15 разів вище, чим без неї, сягає надвисоких абсолютних показників від 33,9% до 53%, тому проблема ідентифікації предикторів ГХПН з метою профілактики розвитку, вчасної діагностики та лікування і на теперішній час є актуальною [2-4, 6-11].

Мета дослідження. Визначити доопераційні клінічні предиктори ГХПН при хірургічному лікуванні хворих на ЦП.

Матеріали і методи. Для досягнення поставленої мети нами проведена комплексна мультифакторна оцінка функції печінки у 137 хворих на ЦП, що перенесли оперативне лікування. У 84 (61,31%) хворих виконано дистальний спленоренальний анастомоз (ДСРА) за Warren, у 32 (23,36%) хворого виконано екстраперитонізацію правої долі печінки з інтраопераційним або посегментарним лазерним опромінюванням її поверхні, у 21 (15,33%) хворих

виконано перевязку лівих шлункових артерії та вени разом із селезінковою артерією. Вік хворих був від 9 до 66 років. Перед операцією виконували клінічні, біохімічні, інструментальні та морфологічні дослідження, використовували математичний аналіз. В роботі використовували клінічну класифікацію Береснева О.В. та Назаренка П.М. (1981), згідно якої виділяють ЦП неускладнений (стадія компенсації), ускладнений асцитом (стадія паренхіматозної декомпенсації), ускладнений кровотечею з варикозних вен стравоходу та / або шлунку (стадія судинної декомпенсації), ускладнений асцитом в сполученні з кровотечею з варикозних вен стравоходу та / або шлунку (стадія паренхіматозно-судинної декомпенсації), ускладнений гепатоцеребральною недостатністю (стадія гепатоцеребральної декомпенсації)

При морфометричному дослідженні визначали площу сполучної тканини (мкм²), площу незмінених гепатоцитів (мкм²), стромально-паренхіматозне співвідношення, об'єм гепатоцитів в стані некрозу та (або) некробіозу (%), об'єм гепатоцитів в стані поділу (%).

Ультразвукове дослідження (УЗД) проводилося на апаратах "SAL-77A" фірми "Toshiba" та "SSD-650" фірми "Аюка" з конвексними датчиками 3,5 МГц та доплеровськими пристроями. Визначали форму, розміри, ехоструктуру печінки та селезінки, констатували наявність чи відсутність рідини в черевній порожнині, а також довжину, форму та розмір просвіту воротної і селезінкової вен, визначали кровоток у воротній вені шляхом доплерографії. Визначали лінійну швидкість кровотоку (ЛШК) та об'ємний кровоток (ОК) в воротній вені, індекс портального застою (ІПЗ).

Статистичний аналіз матеріалу проводився з використанням параметричних та непараметричних критеріїв (Ст'юдента, Пірсона – Хі-квадрат) на персональній електронно обчислювальній машині за допомогою пакетів статистичних програм.

Результати досліджень та їх обговорення. При аналізі результатів хірургічного лікування у досліджених хворих, було встановлено, що ГХПН у ранньому післяопераційному періоді розвинулася у 46 (33, 57%) хворих, та призвела до смерті 26 (18,97%) з них. Таким чином, летальність у групі хворих на ЦП з ГХПН в ранньому післяопераційному періоді становила 56,52%.

При аналізі результатів лабораторних досліджень було встановлено, що вміст загального білірубину, сечовини та креатиніну, та співвідношення АсАТ/АлАТ у сироватці крові хворих з ГХПН та без неї достовірно відрізнялися. Так, рівень загального білірубину у хворих без ГХПН дорівнював $30,27 \pm 0,09$ мкмоль/л, а з ГХПН - $48,87 \pm 1,27$ мкмоль/л ($P < 0,05$), співвідношення АсАТ/АлАТ $0,61 \pm 0,08$ та $1,04 \pm 0,035$ ($P < 0,01$) відповідно, сечовина сироватки $5,0 \pm 0,07$ ммоль/л та $5,97 \pm 0,08$ ммоль/л ($P < 0,1$) відповідно, креатинін сироватки $0,05 \pm 0,001$ ммоль/л та $0,12 \pm 0,003$ ммоль/л ($P < 0,01$) відповідно. Підвищення рівней сечовини та креатиніну в данному випадку ми пояснюємо тим, що у хворих на тлі ГХПН часто виникав гепаторенальний синдром 1 типу, що ще більше ускладнювало течію раннього післяопераційного періоду.

Окрім цього, у хворих з ГХПН на тлі підвищення рівня загального білірубину сироватки крові проходило зниження активності АлАТ (феномен

білірубіно-ферментної дисоціації), що призводило до підвищення коефіцієнту АсАТ/АЛАТ та свідчило про декомпенсацію функції печінки.

З метою визначення взаємозв'язку класу хворих на ЦП з розвитком ГХПН після операції було проаналізовано інформативність відомих діагностичних критеріїв Child-Turcotte-Pugh.

Так, у 95 (69,34%) хворих, що було включено до класу А, в післяопераційному періоді у 33 (34,7%) виникла ГХПН. У 33 (78,58%) з 42 (30,66%) хворих, що було включено до класу В, післяопераційний період ускладнився ГХПН. Одержані результати свідчать про те, що діагностичні критерії Child-Turcotte-Pugh дозволяють оцінювати функціональний стан печінки та можуть використовуватися в клінічній практиці при виборі лікувальної тактики, але ж вони є недостатньо чутливими для прогнозування виникнення ГХПН, тому що навіть у класі В, що характеризується доброю толерантністю до хірургічних втручань, ГХПН, хоч і без летальних виходів, спостерігалася в 78,58% випадках.

Враховуючи результати аналізу критеріїв Child-Turcotte-Pugh, ми проаналізували частоту виникнення ГХПН в залежності від наявності або відсутності ускладнень ЦП, тобто частоту ГХПН у різних стадіях ЦП, згідно клінічної класифікації Береснева О.В. та Назаренка П.М. (1981). У стадії компенсації (ускладнення відсутні) із 65 (47,44%) хворих у 11 (16,9%) виникла ГХПН, з них 6 (9,23%) хворих померли. У стадії паренхіматозної декомпенсації (присутній асцит) із 53 (38,68%) хворих у 25 (47,16%) виникла ГХПН, з них 14 (26,41%) хворих померли. У стадії судинної декомпенсації (присутня кровотеча з варикозних вен стравоходу та / або шлунку) із 9 (6,59%) хворих у 1 (11,1%) виникла ГХПН, з них 1 (11,1%) хворий помер. У стадії паренхіматозно-судинної декомпенсації (присутні асцит у сполученні з кровотечею з варикозних вен стравоходу та / або шлунку) із 10 (7,23%) хворих у 9 (90%) виникла ГХПН, з них 5 (50%) хворих померло.

Таким чином, найчастіше ГХПН виникала у хворих в стадіях паренхіматозної декомпенсації та паренхіматозно-судинної декомпенсації та супроводжувалась найвищим рівнем летальності - 26,41% у хворих з асцитом та 50 % при поєднанні асциту та кровотечі із варикозних вен стравоходу та шлунку.

Тому, на нашу думку, наявність у хворого асциту та, особливо, сполучення асциту з кровотечею з варикозних вен стравоходу та шлунку, є вкрай несприятливими клінічними ознаками у хворих на ЦП, що вказують на надвисоку вірогідність розвитку ГХПН у ранньому післяопераційному періоді.

Морфологічні зміни в печінці, що вивчалися у прооперованих хворих на ЦП, також були неоднорідними, що дозволило нам виділити 3 типи морфологічної картини цирозу – А,В,С, що відрізняються проміж собою за площею сполучної тканини, площею незмінених гепатоцитів, стромально-паренхіматозному співвідношенню, об'єму гепатоцитів в стані некрозу та (або) некробіозу, об'єму гепатоцитів в стані поділу (таблиця 1). При аналізі одержаних результатів було встановлено, що при переході від типу А до типу С гістологічного варіанту цирозу зменшується об'єм паренхіми печінки та

збільшується доля сполучної тканини, що проявляється зменшенням площі незмінених гепатоцитів, збільшенням площі сполучної тканини, та, згідно з цим, стромально-паренхіматозного співвідношення.

Таблиця 1.
Морфометрична характеристика змін в печінці у хворих на ЦП

Показник	А – тип	В – тип	С – тип
Площа сполучної тканини, мкм ²	66,73±1,71	126,69±12,5*	240,16±13,4 *, **
Площа незмінених гепатоцитів, мкм ²	234,13±11,5	205,34±13,8	178,69±18,7*
Стромально-паренхіматозне співвідношення	0,285±0,019	0,617±0,031*	1,344±0,089*, **
Об'єм гепатоцитів в стані некрозу та (або) некробіозу, %	11,21±0,74	17,32±0,63*	23,97±0,75*, **
Об'єм гепатоцитів в стані поділу, %	10,23±0,57	15,43±0,48*	11,07±0,58*, **

Достовірність розбіжностей: *- у порівнянні з типом А; ** - у порівнянні з типом В.

За результатами морфометричного дослідження інтраопераційних біоптатів печінки, цироз А-типу був виявлений у 48 (35%) хворих, явищ ГХПН в післяопераційному періоді не було у жодного з них. Цироз В-типу було діагностовано у 65 (47,5%) хворих, післяопераційна ГХПН розвинулася у 34 (52,3%) з них. Цироз С-типу виявлено у 24 (17,5%) хворих, у 19 (79,16%) з них післяопераційний період ускладнився ГХПН. Таким чином, вивчення морфологічної картини інтраопераційних біоптатів печінки хворих на цироз дозволяє з високою точністю передбачити розвиток ГХПН після операції.

Під час УЗД у хворих, в яких після операції розвинулася ГХПН, спостерігалось достовірне збільшення діаметрів воротної та селезінкової вен, зниження ЛШК та збільшення ПЗ в воротній вені у порівнянні з тими ж показниками у хворих з неускладненим післяопераційним періодом (таблиця 2).

Таблиця 2.
Ультразвукові показники в залежності від клінічного перебігу післяопераційного періоду у хворих на ЦП

Показник	Хворі без ГХПН	Хворі з післяопераційною ГХПН
Діаметр воротної вени, см	1,22 ± 0,013	1,5 ± 0,026*
Діаметр селезінкової вени, см	0,88 ± 0,012	1,32 ± 0,035*
ЛШК в воротній вені, см/с	14,5 ± 0,86	10,8 ± 0,48*
ОК в воротній вені, мл/хв.	1024,65 ± 61,65	997,57 ± 72,11
ПЗ, см × с	0,08 ± 0,005	0,14 ± 0,015*

Достовірність розбіжностей: *- у порівнянні з хворими без ГХПН

Так, у хворих з ГХПН ЛШК був у 1,6 рази нижчим, а ПЗ у 2,8 рази вищим за аналогічні показники у хворих без ускладнень. Нами було встановлено, що ГХПН виникала у хворих, якщо в них були одночасно присутні слідуєчі зміни: діаметр воротної вени більше за 1,4 см, ЛШК в ній менший за 12 см/с та ПЗ більший за 0,13 см х с.

Висновки.

1. ГХПН ускладнює ранній післяопераційний період у 33,57% хворих на ЦП, зумовлюючи летальність на рівні 56,52%
2. У хворих на ЦП біохімічними показниками розвитку післяопераційної ГХПН є підвищення загального білірубину, сечовини та креатиніну сироватки крові, збільшення співвідношення АсАТ до АлАТ.
3. Діагностичні критерії Child-Turcotte-Pugh дозволяють оцінювати функціональний стан печінки та можуть використовуватися в клінічній практиці при виборі лікувальної тактики, але є недостатньо чутливими для прогнозування ГХПН.
4. Імовірність розвитку ГХПН у післяопераційному періоді найвища у хворих на ЦП з наявним асцитом та, особливо, при сполученні асциту з кровотечею з варикозних вен стравоходу та шлунку.
5. Визначення морфологічної картини цирозу за результатами морфометричних досліджень біоптатів печінки найбільш точно дозволяє передбачити розвиток ГХПН після операції.
6. Наявність у хворого на ЦП комплексу ультразвукових ознак, як то: діаметр воротної вени більший за 1,4 см, ЛШК в воротній вені менша за 12 см/с та ПЗ більший за 0,13 см х с вказує на високу вірогідність розвитку ГХПН в ранньому післяопераційному періоді.

Перспективи подальших досліджень. Визначення клінічних предикторів ГХПН у хворих на ЦП призведе до покращення результатів їх хірургічного лікування за рахунок індивідуалізації вибору методу оперативного втручання, термінів його виконання, опрацювання алгоритмів передопераційної підготовки та післяопераційної медикаментозної підтримки.

Список літератури

1. Jalan R, Gines P, Olson JC et al. Acute-on-chronic liver failure. European Association for the Study of the Liver. J. Hepatol. 2012 Dec 1;57(6):1336–48.
2. Marciano S, Mauro EM, Gadano AC. Acute-on-chronic liver failure: an update. OA Hepatology 2013 Jun 01;1(1):4.
3. Sarin S, Kumar A, Almeida J, et al. Acute-on-chronic liver failure: consensus recommendations of the Asian Pacific Association for the study of the liver (APASL). Hepatol Int. 2009;3:269–282.
4. Zamora Nava et al. Acute-on-chronic liver failure: a review. Therapeutics and Clinical Risk Management 2014;10 295–303
5. Sarin SK, Kedarisetty CK, Abbas Z, et al. Acute-on-chronic liver failure: consensus recommendations of the Asian Pacific Association for the Study of the Liver (APASL) 2014. Hepatol Int 2014;8:453–71.

6. Olson J, Kamath P. Acute-on-chronic liver failure: concept, natural history, and prognosis. *Curr Opin Crit Care*. 2011;17:165–169
5. Jalan R., Stadlbauer V., Sen S. et al. Role of predisposition, injury, response and organ failure in the prognosis of patients with acute-on-chronic liver failure: a prospective cohort study. *Critical Care* 2012, 16:R227
6. del Olmo JA, Flor-Lorente B, Flor-Civera B et al. Risk factors for nonhepatic surgery in patients with cirrhosis. *World J Surg* 2003;27:647–652
7. Moreau R, Jalan R, Gines P, et al. Acute-on-chronic liver failure is a distinct syndrome that develops in patients with acute decompensation of cirrhosis. *Gastroenterology*. 2013 Jun;144(7):1426-37, 1437.
8. Hernaez R, et al. *Gut* 2017;0:1–13. doi:10.1136/gutjnl-2016-312670
9. V.Syplyviy, O.Petiunin, V.Markovskiy, et al. New approach for evaluation of functional liver reserve in surgical treatment of the cirrhotic patients. 10th World Congress of IHPBA. Paris.2012.:1086
10. V.Syplyviy, O.Petiunin, V.Markovskiy et al. Risk factors and prognosis of hepatic failure at surgical treatment of liver cirrhotic patientsю HPB, Vol.16, Suppl.2, 2014, Seoul, Korea:503
11. Syplyviy V.O, Petiunin O.G, Markovsky V.D et al. A new complex approach for evaluation of liver function in the cirrhotic patients. *Inter colegas*.2014. Vol. 1, P.172-177.